

REPUBLIKA E KOSOVËS - РЕПУБЛИКА КОСОВО - REPUBLIC OF KOSOVO
GJYKATA KUSHTETUESE
УСТАВНИ СУД
CONSTITUTIONAL COURT

Prishtinë, më 25 qershor 2012
Nr.Ref.:AGJ 255/12

AKTGJYKIM

në

Rastet KO45/12 dhe KO46/12

Kërkesa e Liburn Aliut dhe 11 deputetëve të tjerë të Kuvendit të Republikës së Kosovës për vlerësim të kushtetutshmërisë së Ligjit për fshatin Hoçë e Madhe dhe të Ligjit për Qendrën Historike të Prizrenit

GJYKATA KUSHTETUESE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS

E përbërë nga:

Enver Hasani, Kryetar
Kadri Kryeziu, Zëvendëskryetar
Robert Carolan, gjyqtar
Altay Suroy, gjyqtar
Almiro Rodrigues, gjyqtar
Snezhana Botusharova, gjyqtare
Ivan Čukalović, gjyqtar
Gjyljeta Mushkolaj, gjyqtare, dhe
Iliriana Islami, gjyqtare

Parashtruesit e kërkesës

1. Parashtrues të kërkesës janë Liburn Aliu dhe 11 deputetë të tjerë të Kuvendit të Kosovës: Albana Gashi, Albana Fetoshi, Albin Kurti, Rexhep Selimi, Glauk Konjufca, Florin Krasniqi, Visar Ymeri, Albulena Haxhiu, Afrim Kasalli, Emir Gerbeshi, dhe Nait Hasani (në tekstin e mëtejme: parashtruesit e kërkesës).

Objekti i çështjes

2. Objekt i çështjes së këtyre kërkesave është kushtetutshmëria e nenit 4.3.3 të Ligjit për fshatin Hoçë e Madhe, dhe e nenit 16.1.2 të Ligjit për Qendrën Historike të Prizrenit. Këto dy Ligje u miratuan nga Kuvendi i Kosovës më 20 prill 2012.

Baza juridike

3. Kërkesa është e bazuar në nenin 113.5 të Kushtetutës së Republikës së Kosovës (në tekstin e mëtejme: Kushtetuta), nenet 20 dhe 43 të Ligjit për Gjykatën Kushtetuese të Republikës së Kosovës, të 15 janarit 2009, (Nr. 03/L-121), (në tekstin e mëtejme: Ligji), dhe në rregullin 56 të Rregullores së punës së Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Kosovës (në tekstin e mëtejme: Rregullorja e punës).

Procedura në Gjykatë

4. Më 27 prill 2012, parashtruesit i dorëzuan dy kërkesa në Gjykatën Kushtetuese, në të cilat pohonin se nene të caktuara të Ligjeve të miratuara nga Kuvendi i Kosovës, pra të Ligjit për fshatin Hoçë e Madhe, të regjistruar nën Nr. KO45-12, dhe të Ligjit për Qendrën Historike të Prizrenit, të regjistruar nën Nr. KO46-12, ishin në kundërshtim me nenet e Kushtetutës, siç ceket më poshtë.
5. Më 30 prill 2012, Kryetari, me Vendimet Nos. GJR. 45/12 dhe 46/12, e caktoi gjyqtaren Snezhana Botusharova Gjyqtare raportuese për të dy kërkesat. Të njëjtën datë, Kryetari i caktoi Kolegjet shqyrtuese për të dy kërkesat të përbëra nga gjyqtarët Robert Carolan (kryesues), Altay Suroy dhe Kadri Kryeziu.
6. Më 7 maj 2012, Kërkesa KO45-12, në lidhje me Ligjin për fshatin Hoçë e Madhe, iu komunikua përfaqësuesve të kishës ortodokse në Kosovë, Qeverisë, Kuvendit dhe përfaqësuesit civil ndërkombëtar, z. Peter Feith. Nga ta u kërkuar t'i jepnin komentet në lidhje me këtë kërkesë, po të dëshironin.
7. Po ashtu më 7 maj 2012, Kërkesa KO45-12, në lidhje me Ligjin për Qendrën Historike të Prizrenit iu komunikua përfaqësuesve të kishës ortodokse serbe, përfaqësuesve të kishës katolike dhe përfaqësuesve të bashkësisë islame, Qeverisë, Kuvendit dhe përfaqësuesit civil ndërkombëtar, z. Peter Feith. Nga ta u kërkuar t'i jepnin komentet në lidhje me këtë kërkesë, po të dëshironin.
8. Më 15 maj 2012, Kryetari, me rekomandim të Gjyqtarës raportuese, i bashkoi këto dy kërkesa për shkak të lidhshmërisë së tyre me njëra-tjetrën sa i përket objektit të çështjes dhe personave që i parashtronë kërkesat. Gjyqtarja raportuese dhe Kolegji shqyrtues mbetën të njëjtit për të dy kërkesat.
9. Përfaqësuesi i kishës katolike iu përgjigj Gjykatës më 9 maj 2012. Përgjigja trajtohet më poshtë.
10. Përfaqësuesi i kishës ortodokse serbe iu përgjigj Gjykatës më 14 maj 2012. Përgjigja trajtohet më poshtë.
11. Përfaqësuesi i bashkësisë islame iu përgjigj Gjykatës më 14 maj 2012. Përgjigja e tyre trajtohet më poshtë.
12. Kuvendi iu përgjigj Gjykatës më 14 maj 2012. Përgjigja e tyre trajtohet më poshtë.
13. Qeveria iu përgjigj Gjykatës më 17 maj 2012. Përgjigja e tyre trajtohet më poshtë.

14. Më 29 maj 2012, nga parashtruesit u kërkua ta sqaronin autorizimin që i ishte dhënë z. Liburn Aliu nga të gjithë deputetët për t'i paraqitur kërkesat në Gjykatën Kushtetuese. Sqarimi i tyre u pranua më 4 qershor 2012.

Vlerësimi paraprak i pranueshmërisë së kërkesës

15. Për të gjykuar për kërkesat e parashtruesve, së pari duhet të shqyrtohet nëse ata i kanë përmbushur kriteret për pranueshmëri të përcaktuara në Kushtetutë, të specifikuara më tej në Ligj dhe në Rregullore të punës.
16. Gjykata së pari duhet të përcaktojë nëse parashtruesit mund të konsiderohen palë e autorizuar sipas nenit 113.1 të Kushtetutës, i cili përcakton: *"Gjykata Kushtetuese vendos vetëm për rastet e ngritura para gjykatës në mënyrë ligjore nga pala e autorizuar"*.
17. Neni 113.5 i Kushtetutës përcakton që: *"Dhjetë (10) a më shumë deputetë të Kuvendit të Kosovës, brenda një afati prej tetë (8) ditësh nga dita e miratimit, kanë të drejtë të kontestojnë kushtetutshmërinë e çfarëdo ligji ose vendimi të miratuar nga Kuvendi, si për përmbajtjen, ashtu edhe për procedurën e ndjekur"*.
18. Kërkesat u parashtruan tetë ditë pas miratimit të ligjeve nga Kuvendi. Prandaj, parashtruesit janë palë e autorizuar, kanë të drejtë ta parashtrojnë këtë rast në Gjykatë, sipas nenit 113.5 të Kushtetutës, dhe kërkesat janë parashtruar brenda afatit të paraparë kohor.
19. Pasi parashtruesit janë palë e autorizuar dhe kërkesat janë parashtruar brenda afatit të paraparë kohor, ata i kanë përmbushur të gjitha kriteret e pranueshmërisë dhe, si rrjedhojë, janë të pranueshme. Kjo do të thotë që Gjykata mund t'i shqyrtojë meritat e ankesës së paraqitur në kërkesa. Shtrirja e meritave do të kufizohet brenda fushëveprimit të nenit 113.5 të Kushtetutës, pra të vendosë nëse nenet e kontestuara të Ligjeve, të miratuara nga Kuvendi i Kosovës, janë kushtetues, vetëm sa i përket substancës së tyre. Parashtruesit nuk e kontestojnë procedurën e zbatuar nga Kuvendi. Duke pasur parasysh vendimin e Gjykatës për t'i bashkuar kërkesat, substanca e tyre do të shqyrtohet bashkërisht në këtë Aktgjykim.

Argumentet e parashtruesve

Ligji për fshatin Hoçë e Madhe

20. Parashtruesit pohojnë që neni 4.3.3 është në kundërshtim me parimin e laicitetit dhe neutralitetit në çështje fetare dhe se krijon privilegje për një bashkësi fetare duke i marginalizuar dhe diskriminuar bashkësitë e tjera fetare dhe qytetarët që nuk kanë orientim apo besim fetar.
21. Neni 4 i Ligjit parasheh themelimin e një Këshilli nga komuna e Rahovecit, i cili ka për detyrë t'i përfaqësojë interesat e fshatit në fushën e mbrojtjes dhe promovimit të trashëgimisë fetare dhe kulturore dhe në fushën e planifikimit rural. Neni 4.3 i Ligjit parasheh përbërjen e Këshillit me sa vijon:

Neni 4 Këshilli

3. Këshilli përbehet prej pese (5) anëtarëve:

- 3.1. dy (2) anëtarë zgjedhën nga Kuvendi i Komunës dhe
 3.2. dy (2) anëtarë zgjedhën drejtpërdrejtë nga banorët e fshatit Hoçë e Madhe.
 3.3. një anëtarë (1) zgjidhet nga Kisha ortodokse serbe, i cili duhet të jetë anëtarë i fshatit Hoçë e Madhe.

22. Parashtruesit konsiderojnë që miratimi i Ligjit me një përmbajtje të tillë i shkel këto nene të Kushtetutës:
- 1) Nenin 8 [Shteti Laik],
 - 2) Nenin 24 [Barazia para Ligjit],
 - 3) Nenin 123.3 [Parimet e Përgjithshme], dhe
 - 4) Nenin 124.3 [Organizimi dhe Funksionimi i Vetëqeverisjes Lokale]
23. Parashtruesit gjithashtu theksojnë se Ligji për lirinë fetare në Kosovë, Ligji Nr. 02/L-31, përcakton në nenin 5 që bashkësitë fetare janë të ndara nga autoritetet publike.
24. Parashtruesit thonë që parimet e laicitetit dhe neutralitetit në çështje fetare paraqesin obligim për të gjitha institucionet publike që gjatë ushtrimit të autorizimeve të tyre kushtetuese ta ruajnë paanshmërinë e tyre ndaj bashkësive fetare dhe ndaj koncepteve ateiste dhe agnostike. Ata gjithashtu theksojnë se institucionet publike nuk duhet ta favorizojnë apo anashkalojnë asnjë person apo kolektivitet të themeluar mbi konceptet e besimit fetar dhe se duhet të mbesin neutrale në të gjitha çështjet e besimit fetar dhe që, duke i përfshirë përfaqësuesit e bashkësive fetare në një organ publik, Ligji shkel parimin e laicitetit dhe neutralitetit të organeve publike.
25. Ata theksojnë se është e domosdoshme që përbërja e Këshillit për fshatin Hoçë e Madhe të mos përfshijë asnjë anëtar të caktuar nga kisha ortodokse serbe sepse kjo me automatizëm krijon pozitë të privilegjuar për të.
26. Sa i përket shkeljes së nenit 24 [Barazia para Ligjit], parashtruesit pohojnë që Ligji krijon pabarazi të hapur për kishën ortodokse serbe në raport me anëtarët e bashkësive të tjera fetare dhe personave që nuk i përkasin asnjë orientimi fetar.
27. Sa i përket nenit 123.3 [Parimet e Përgjithshme] dhe nenit 124.3 [Organizimi dhe Funksionimi i Vetëqeverisjes Lokale], parashtruesit pohojnë që Ligji paraqet shkelje të autonomisë komunale, e cila buron nga Kapitulli X i Kushtetutës. Ata pohojnë që kompetenca për menaxhimin dhe ruajtjen e trashëgimisë kulturore dhe planifikimin rural i janë marrë komunës në mënyrë arbitrare.

Ligji për Qendrën Historike të Prizrenit

28. Parashtruesit kanë paraqitur argumente të njëjta në lidhje me Ligjin për Qendrën Historike të Prizrenit. Ata pohojnë që neni 14.1.2 është në kundërshtim me parimin e laicitetit dhe neutralitetit në çështje fetare dhe se krijon privilegje për një bashkësi fetare duke i marginalizuar dhe diskriminuar bashkësitë e tjera fetare dhe qytetarët që nuk kanë orientim apo besim fetar.
29. Neni i Ligjit parasheh themelimin e Këshillit nga komuna e Prizrenit, roli i të cilit është të vëzhgojë dhe këshillojë rreth aktiviteteve në Qendrën Historike të Prizrenit për ruajtjen e trashëgimisë së saj kulturore. Neni 14.1 i Ligjit parasheh përbërjen e Këshillit me sa vijon:

Neni 14 Këshilli për Trashëgiminë Kulturore të Prizrenit

1. *Këshilli për Trashëgiminë Kulturore të Qendrës Historike të Prizrenit duhet të themelohet nga Komuna e Prizrenit brenda (katër)4 muajve pas hyrjes në fuqi të këtij Ligji dhe përbëhet nga shtatë (7) anëtarë:*
 - 1.1. *gjashtë (6) anëtarë të shquar nga shoqëria civile e Kosovës që kanë përvojë në ruajtjen, zhvillimin dhe/ose promovimin e trashëgimisë kulturore të Prizrenit;*
 - 1.2. *tre (3) anëtarë nga shoqëria civile sipas nënparagrafit 1.1. të këtij neni, do të përzgjidhen:*
 - 1.2.1. *një (1) anëtar përzgjidhet nga Bashkësia Islame;*
 - 1.2.2. *një (1) anëtar përzgjidhet nga Kisha Ortodokse Serbe dhe*
 - 1.2.3. *një (1) anëtar përzgjidhet nga Kisha Katolike;*
 - 1.3. *së paku dy (2) prej anëtarëve nga shoqëria civile do të jenë ekspertë të njohur në fushën e trashëgimisë kulturore, me kualifikim apo përvojë profesionale në fushë të tillë. Preferencë do të kenë kandidatët që i përmbushin të dy kriteret;*
 - 1.4. *anëtari i shtatë do të jetë përfaqësues i Zyrës Komunale përgjegjëse për Komunitete dhe Kthim.*
30. *Parashtruesit pohojnë që miratimi i Ligjit që përmban nenin 16.1.2 shkel të njëjtat nene të Kushtetutës siç ceket në paragrafin 23 më sipër. Parashtruesit gjithashtu i paraqesin të njëjtat argumente lidhur me laicitetin dhe neutralitetin në çështje të besimit fetar dhe obligimet e të gjitha institucioneve publike për të mbetur të paanshme ndaj bashkësive fetare.*
31. *Sa i përket shkeljes së nenit 24 [Barazia para Ligjit], parashtruesit pohojnë që përfshirja e tri bashkësive fetare në Ligj qartazi i favorizon ato kundrejt bashkësive të tjera fetare dhe qytetarëve pa orientim fetar.*
32. *Parashtruesit theksuan Aneksin 5, nenin 4.17, të Propozimit Gjithëpërfshirës për Zgjidhjen e Statusit të Kosovës, i cili përcakton:*

“4.1.7 Zona e mbrojtur për Qendrën Historike të Prizrenit do të përcaktohet nga organet komunale të Prizrenit në bashkëpunim me KZM-në dhe do të përfshijë objektet e Kishës Ortodokse, objektet otomane, katolike, laike dhe objektet tjera të rëndësishme të veçantë historike dhe kulturore.”
33. *Edhe një herë, parashtruesit përsëritën argumentin e shkeljes së Kapitullit X të Kushtetutës në lidhje me Vetëqeverisjen Lokale në kuptimin që janë shkelur neni 123.3 [Parimet e Përgjithshme] dhe neni 124.3 [Organizimi dhe Funksionimi i Vetëqeverisjes Lokale]. Ata pohojnë që e drejta për menaxhimin e Qendrës Historike të Prizrenit i është marrë komunës së Prizrenit në mënyrë arbitrare.*
34. *Në lidhje me këto dy Ligje, parashtruesit i referohen praktikës gjyqësore jashtë Kosovës për t'i mbështetur argumentet e veta. Së pari, ata citojnë rastin Epperson kundër Arkanzasit, një rast i vitit 1968 nga Gjykata Supreme e Shteteve të Bashkuara të Amerikës, me ç'rast e citojnë atë Gjykatë duke theksuar se Qeveria duhet të jetë neutrale në çështje të teorisë, doktrinës dhe praktikës fetare dhe se nuk mund ta nxisë apo mbështesë një fe apo teori fetare kundër tjetrës.*
35. *Së dyti, ata citojnë rastet Hasan dhe Chaush kundër Bullgarisë, rast nga viti 2000, dhe Alexandridis kundër Greqisë nga Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GJEDNJ),*

një rast nga viti 2008. Ata pohojnë që këto raste mbështesin pikëpamjen që GJEDNJ mbështeti parimin e neutralitetit të shtetit përballë feve.

Përgjigjet e palëve të interesuara

Kisha katolike

36. Kisha katolike u përgjigj më 9 maj 2012 duke dorëzuar një kopje të deklaratës publike të lëshuar nga kisha më 9 shkurt 2007. Në kontekst të komentimit të propozimeve për trashëgiminë kulturore dhe fetare në Propozimin Gjithëpërfshirës për Zgjidhjen e Statusit të Kosovës, ajo deklaratë publike e kishës shprehte vërejtjet mbi trashëgiminë e përbashkët të Kosovës që nga mijëvjeçari i parë dhe vinte në pah shumë komplekse që përmbanin shembuj të rëndësishme kulturore dhe arkeologjike. Përmbajtja dhe mësymja e deklaratës publike ishte në mbështetje të neneve të Propozimit për Zgjidhjen e Statusit të Kosovës, i cili parashikonte trashëgiminë fetare dhe kulturore.

Kisha ortodokse serbe

37. Kisha ortodokse serbe theksoi në përgjigjen e vet trashëgiminë kulturore dhe historike të zonave të mbuluara me këtë Ligj “në të cilat jetojmë së bashku”. Ata iu referuan Konventave të UNESCO-s për Mbrojtjen e Trashëgimisë Kulturore Botërore dhe Konventës për Mbrojtjen e Trashëgimisë Kulturore jo-materiale. Ata theksuan se Kuvendi njohu dhe pranoi mbrojtjen e tillë me rastin e miratimit të këtyre Ligjeve. Ata theksuan se trashëgimia “jo-materiale” nuk përfshinte vetëm zakonet, teknologjitë dhe artizanatet, por edhe besimet, praktikat, traditat dhe ritet fetare, dhe mësimet morale. Ata theksuan se në këto dy zona të mbrojtura me këto ligje kishte shumë objekte të rëndësishme historike dhe kulturore.
38. Ata theksojnë se dispozita e Kushtetutës në nenin 8 që ka të bëjë me natyrën laike të shtetit, ndiqet menjëherë nga neni 9, i cili e detyron Republikën e Kosovës që ta sigurojë ruajtjen dhe mbrojtjen e trashëgimisë së vet kulturore dhe fetare.
39. Ata theksojnë se shkronja dhe fryma e Kushtetutës dhe shkronja dhe fryma e Ligjit për trashëgiminë kulturore që kujdesen për trashëgiminë kulturore është nën juridiksion të pronarëve të trashëgimisë kulturore dhe të autoriteteve qendrore. Autoritetet qendrore mund t’ua bartin atë kujdes autoriteteve lokale, të cilat duhet të bashkëpunojnë me pronarët e trashëgimisë kulturore në territorin e tyre.
40. Kisha ortodokse serbe thekson se në rastin Epperson kundër Arkanzasit, të cilit i referohen parashtruesit në mbështetje të kërkesës, kishte të bënte me mësimdhënien e biologjisë evolucionare në sistemin arsimor të shtetit të Arkanzasit dhe se Ligjet që po kontestohen nuk kanë të bëjnë me imponimin e besimit apo mësimin fetar në fushën e shkencave natyrore. Ata gjithashtu thonë që rasti Hasan dhe Chaush kishte të bënte me ndërhyrjen e shtetit të Bullgarisë në përzgjedhjen e kryemyftiut në atë shtet dhe, si rrjedhojë, nuk ishte relevant.
41. Ata gjithashtu i referohen Propozimit Gjithëpërfshirës për Zgjidhjen e Statusit në mbështetje të kushtetutshmërisë së këtyre Ligjeve dhe në veçanti Aneksit V, nenit 4.1.4, i cili përcakton që do të ketë zona të mbrojtura për lokacionet e përmendura.
42. Ata gjithashtu theksojnë se bashkësitë fetare, zakonet dhe ritualet e tyre dhe objektet e zotëruara nga to lidhen jo vetëm me një grup të posaçëm të njerëzve (besimtarëve të një bashkësie fetare të veçantë) por edhe me shoqërinë e përgjithshme dhe zotimin e përgjithshëm të civilizimit dhe se e gjithë shoqëria përkufizohet nga vlerat e trashëguara nga gjeneratat e mëparshme. Prandaj, ata pohojnë se është e

papranueshme të mos u lejohet bashkësive të tilla fetare të marrin pjesë në procese shoqërore, që është masë e përbashkët e cilësdo shoqëri të arsimuar.

Bashkësia islame e Kosovës

43. Në përgjigjen e vet të 15 majit 2012, bashkësia islame e Kosovës e përkrahu, në parim, rregullimin e çështjeve që ajo i konsideronte interesa të veta vitale me miratimin e Ligjit për Qendrën Historike të Prizrenit. Ndonëse nuk është kundër mbrojtjes së objekteve fetare të bashkësive të tjera fetare, ajo konsideron se po bëhet “diskriminim” pozitiv ndaj trashëgimisë ortodokse serbe. Bashkësia islame konsideron se po diskriminohet sepse nuk i lejohet ta rindërtojë një objekt që më parë kishte ekzistuar në Kalanë e Prizrenit dhe Ligji për Qendrën Historike të Prizrenit qartazi nuk e lejon rindërtimin e saj as tani.

Qeveria

44. Në përgjigjen e vet të 17 majit 2012, edhe Qeveria iu referua Propozimit Gjithëpërfshirës për Zgjidhjen e Statusit të Kosovës dhe Aneksit V të tij, i cili parashikon rol të posaçëm për kishën ortodokse serbe, të cilës duhet t'i mundësohet mbrojtja dhe gëzimi i të drejtave, privilegjeve dhe imuniteteve të veta, ashtu siç është përcaktuar në atë Aneks. Përgjigja theksonte që Aneksi XII i Propozimit kërkonte miratimin e një Ligji mbi themelimin e zonave të mbrojtura. Ai u miratua në vitin 2008; Ligji Nr. 03/L-039, i 20 shkurtit 2008. Ai kërkonte miratimin e mëtejshëm të Ligjeve për zonat e posaçme për Qendrën Historike të Prizrenit dhe për fshatin Hoçë e Madhe.
45. Pas përmendjes së natyrës konsultative të Këshillave të themeluar me Ligjet e kontestuara, Qeveria theksoi se vendimet në raste të konfliktit administrativ do të nxirren në fund nga Gjykata kompetente. Në fund, Qeveria theksoi se këto Ligje janë të domosdoshme për t'i dhënë efekt Propozimit Gjithëpërfshirës për Zgjidhjen e Statusit.

Kuvendi

46. Kuvendi ia dorëzoi Gjykatës transkriptin e debatit të mbajtur në Kuvend. Procesverbali i debatit është dokument publik. Ligjet u miratuan me shumicën e kërkuar me Kushtetutë pas përmbushjes së të gjitha proceseve formale. Në procesverbal është përmendur edhe komenti i ministrit Dardan Gashi gjatë debatit mbi Ligjin për fshatin Hoçë e Madhe, se themelimi i këshillit qo do të formohet nuk i jep fuqi ekzekutive kishës ortodokse serbe. Ajo që ishte dhënë ishte roli konsultativ në çështje që kanë të bëjnë me çështje të planifikimit në fshatin Hoçë e Madhe.

Meritat

Vlerësimi i kushtetutshmërisë së amendamenteve të propozuara

47. Kosova është pjesë e lashtë e Evropës dhe ka trashëgimi të pasur kulturore parahistorike dhe historike. Rajoni që përbën Kosovën, siç ishte rasti me shumë pjesë të Evropës, e posaçërisht me Ballkanin, ishte ndikuar nga perandoritë dhe civilizimet e kohëve më të hershme. Njerëz të ndryshëm kanë jetuar këtu dhe i kanë lënë trashëgimitë e veta kulturore gjatë shekujve të kaluar. Kështu që Kosova sot është përzierje e historisë së vet dhe e popujve të vet, dhe ky diversitet dhe shumetnicitet pasqyrohet në gjashtë yjet e flamurit të Republikës së Kosovës.
48. Të gjitha bashkësitë i kanë kulturat dhe trashëgiminë e veta të ndryshme dhe Kushtetuta i njeh këto diversitete dhe ofron një strukturë për ruajtjen e asaj kulture

dhe trashëgimie. Kjo bëhet jo vetëm për të mirën e një bashkësie individuale, por për të mirën e çdokujt në shtet.

49. Ky shumetnicitet dhe shumetnicitet pasqyrohet edhe në Kushtetutën e Republikës së Kosovës. Neni 1 thotë se Republika e Kosovës është shtet i shtetasve të vet. Neni 3 thotë se Republika e Kosovës është shoqëri shumetnike e përbërë nga shqiptarët dhe komunitetet e tjera. Neni 4 thotë se Presidenti i Republikës së Kosovës përfaqëson unitetin e popullit. Neni 5 thotë që gjuhë zyrtare në Republikën e Kosovës janë gjuha shqipe dhe gjuha serbe. Ai gjithashtu përcakton që gjuha turke, boshnjake dhe rome kanë statusin e gjuhëve zyrtare në nivel komune.
50. Këto janë vetëm disa nene që e përkufizojnë natyrën shumetnike të Kosovës dhe statusin e bashkësive brenda saj. Gjykata rikujton Kapitullin III [Të Drejtat e Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre], i cili parashikon mbrojtje të posaçme për banorët që i përkasin grupit të njëjtë kombëtar ose etnik, gjuhësor ose fetar, tradicionalisht të pranishëm në territorin e Republikës së Kosovës. Ata gëzojnë të drejta të veçanta krahas të drejtave dhe lirive themelore të njeriut, të përcaktuara në Kapitullin II të kësaj Kushtetute. Nga Kapitulli II, neni 45.3, shihet që institucionet shtetërore mbështesin mundësitë për pjesëmarrjen e çdonjërit në aktivitete publike dhe të drejtën e secilit për të ndikuar në mënyrë demokratike në vendimet e organeve publike.
51. Mund të thuhet që shteti ka për detyrë t'i respektojë të drejtat që u jepen bashkësive dhe anëtarëve të tyre me Kushtetutë. Të drejtat mund të mbrohen dhe parashikohen me miratimin dhe zbatimin e atyre ligjeve.
52. Prandaj, ligjet që miratohen në Kuvend kanë bazë kushtetuese për mandat të gjerë për të ofruar procese konsultative për planifikim që janë propozuar në Ligjet për fshatin Hoçë e Madhe dhe Qendrën Historike të Prizrenit.
53. Nenet që kontestohen nga parashtruesit janë nenet që përcaktojnë anëtarësimin e bashkësive në Këshilla të cilat duhet të konsultohen në procese për planifikim për Hoçë të Madhe dhe Qendrën Historike të Prizrenit.

Anëtarësia e Këshillave

54. Në rastin e fshatit Hoçë e Madhe, është paraparë që kisha ortodokse serbe ta propozojë një anëtar për Këshillin pesë-anëtarësh; ai anëtar duhet të jetë banor i fshatit. Këshilli do të themelohet nga kuvendi komunal i Rahovecit. Dy anëtarë të Këshillit zgjidhen nga kuvendi komunal; dy të tjerë zgjidhen nga banorët e fshatit. Parashtruesit nuk e kundërshtojnë Këshillin, por përfaqësimin e një personi të përzgjedhur nga kisha ortodokse serbe. Ai anëtar i Këshillit nuk duhet të jetë anëtar i kishës, por duhet të përzgjidhet nga kisha.
55. Në rastin e Qendrës Historike të Prizrenit, kuvendi komunal i Prizrenit do ta themelojë një Këshill shtatë-anëtarësh. Gjashtë anëtarë do të jenë anëtarë të shquar nga shoqëria civile e Kosovës që kanë përvojë në ruajtjen, zhvillimin dhe/ose promovimin e trashëgimisë kulturore të Prizrenit. Prej këtyre gjashtë anëtarëve, është paraparë që kisha ortodokse serbe, bashkësia islame dhe kisha katolike ta propozojnë nga një anëtar; nuk është kriter që anëtarët e propozuar të banojnë në Prizren. Anëtari i shtatë i Këshillit do të jetë përfaqësues i Zyrës komunale përgjegjëse për komunitete dhe kthim. Parashtruesit nuk e kundërshtojnë Këshillin, por përfaqësimin në Këshill të personave të përzgjedhur nga kisha ortodokse serbe, bashkësia islame dhe kisha katolike. Ata anëtarë të Këshillit nuk duhet të jenë anëtarë të kishës ortodokse serbe, bashkësisë islame apo kishës katolike, por duhet të përzgjidhen nga ato organe.

Konsultimi me Këshilla

56. Në rastin e fshatit Hoçë e Madhe, theksohet që Këshilli përfaqëson interesat e fshatit në fushën e mbrojtjes dhe promovimit të trashëgimisë kulturore dhe në fushën e planifikimit rural. Autoritetet komunale apo qendrore do ta shqyrtojnë, zbatojnë apo integrojnë kontributin, vlerësimet dhe propozimet/rekomandimet e Këshillit siç përcaktohet me Ligj dhe me legjislacionin tjetër në fuqi. Komuna do t'i hartojë dhe miratojë dokumentet e planifikimit për këtë fshat në përputhje me Ligjin Nr. 2003/14 për planifikimin hapësinor dhe Ligjin Nr. 03/L-106 për ndryshimin e Ligjit për planifikimin hapësinor Nr. 2003/14 dhe Ligjin Nr. 02/L-88/2006 për trashëgiminë kulturore. Në rast të marrëveshjeve në mes të Këshillit dhe autoriteteve komunale e qendrore, palët do t'ia referojnë çështjen Këshillit Zbatues dhe Monitorues, siç përcaktohet në Ligjin Nr. 03/L-039/2008 për zonat e veçanta të mbrojtura.
57. Në rastin e Qendrës Historike të Prizrenit, roli i Këshillit është të vëzhgojë dhe këshillojë rreth aktiviteteve në Qendrën Historike të Prizrenit për ruajtjen e trashëgimisë së saj kulturore. Drejtoria për urbanizëm do t'i dërgojë Këshillit kopjet e të gjitha kërkesave për projekte për leje urbanistike për ndërtim, rrënim apo modifikim të objekteve dhe aktivitete të tjera të ngjashme. Ai do të konsultohet me pronarin institucional të pronës institucionale që do të preket nga kërkesa për projekt. Këshilli do ta kërkojë pëlqimin e kishës ortodokse serbe për aktivitetet që do t'i preknin pronat e kishës. Ekziston një dispozitë për kërkesën për konsultime shitesë. Në fund, në mungesë të pëlqimit, ekziston një dispozitë për dorëzimin e rastit në Këshillin Zbatues dhe Monitorues, siç përcaktohet me Ligjin Nr. 03/L-039/2008 për zonat e veçanta të mbrojtura, i cili mund të japë udhëzime në lidhje me kërkesën për projekte.
58. Është me rëndësi të theksohet se ndonëse Këshillave në të dy rastet u është dhënë shkallë e lartë e përgjegjësisë konsultative, ato nuk kanë kompetenca ekzekutive. Vendimet për çështje të planifikimit merren në fund, pas konsultimit përkatës, nga komunat përkatëse, e jo nga Këshillat e themeluara me këto dy Ligje.
59. Efekti i themelimit të propozuar është që t'u japë rol konsultativ palëve që ka të ngjarë të preken nga propozimet për planifikim për Hoçën e Madhe dhe Qendrën Historike të Prizrenit. Megjithatë Këshillat nuk kanë veto në propozime. Në vend të kësaj, natyra e rolit të tyre është pjesëmarrëse, siç parashihet në nenin 3 të Ligjit Nr. 2003/14, i cili përcakton:

Neni 3 *Parimet*

Rregullimi dhe planifikimi urban duhet të bazohen në këto parime të pranuar ndërkombëtare:

- (a) *Promovimin e interesave të përbashkëta të Kosovës duke mbrojtur resurset natyrore dhe duke mbështetur zhvillimin e qëndrueshëm.*
- (b) *Promovimin e procesit demokratik të pjesëmarrjes dhe përfshirjes në formulimin e strategjive zhvillimore dhe planeve fizike.*
- (c) *Promovimin e transparencës së plotë në planifikim dhe procesin e marrjes së vendimeve duke iu lejuar pjesëmarrësve qasjen në të dhëna dhe hartat e nevojshme.*

60. Gjykata Kushtetuese, në Aktgjykimin e vet në rastin Fadil Hoxha dhe 59 të tjerë kundër komunës së Prizrenit, KI 56/09, të 3 marsit 2011, në paragrafin 60 tha me sa vijon:

Neni 52 (2) i Kushtetutës garanton që:

“Institucionet e pushtetit publik angazhohen për t’i garantuar secilit mundësinë që të ndikojë në vendimet që kanë të bëjnë me mjedisin jetësor ku ajo/ai jeton.”

61. Në atë rast, një zhvillim që ndikonte në banorët e lagjes kishte filluar pa konsultime adekuate lokale dhe kjo Gjykatë gjeti që komuna në fjalë e shkeli të drejtën e garantuar me Kushtetutë. Duke u dhënë të drejtë që të marrin pjesë në procese të planifikimit lokal, këto dy Ligje që janë nën shqyrtim lejojnë përfshirjen e kishës ortodokse serbe, bashkësisë islame dhe kishës katolike. Por, duke lejuar këtë, askush nuk përjashtohet nga pjesëmarrja në proces. Ajo që dispozitat e Ligjeve të kontestuara bëjnë është formalizimi i pjesëmarrjes dhe konsultimit me organet e përmendura. Ai e bën këtë në germën dhe frymën e Kushtetutës dhe sipas pozitës së posaçme të bashkësive në Republikën e Kosovës dhe të karakterit shumetnik të shtetit.
62. Në këto kërkesa, parashtruesit ankohen se ligjet e kontestuara janë në kundërshtim me nenin 24 [Barazia para Ligjit]. Ata i referohen në veçanti paragrafit 1 dhe 2 të atij neni. Megjithatë, ata nuk përmendin paragrafin 3. Neni 24 i plotë thotë me sa vijon:

Neni 24 [Barazia para Ligjit]

1. Të gjithë janë të barabartë para ligjit. Çdokush gëzon të drejtën e mbrojtjes së barabartë ligjore, pa diskriminim.

2. Askush nuk mund të diskriminohet në bazë të racës, ngjyrës, gjinisë, gjuhës, fesë, mendimeve politike ose të tjera, prejardhjes kombëtare a shoqërore, lidhjes me ndonjë komunitet, pronës, gjendjes ekonomike, sociale, orientimit seksual, lindjes, aftësisë së kufizuar ose ndonjë statusi tjetër personal.

3. Parimet e mbrojtjes së barabartë ligjore nuk parandalojnë vënien e masave të nevojshme për mbrojtjen dhe përparimin e të drejtave të individëve dhe grupeve që janë në pozitë të pabarabartë. Masat e tilla do të zbatohen vetëm derisa të arrihet qëllimi për të cilin janë vënë ato.

63. Kjo Gjykatë shpesh e ka theksuar rëndësinë e parimit të barazisë, siç përcaktohet në nenin 24. Parimi i mosdiskriminimit, në baza të ndryshme në paragrafin 2, është themel që e forcon zbatimin joarbitrar të ligjeve, rregullave dhe rregulloreve. Këto janë vlerat dhe etika që e mbështesin sundimin e ligjit në një shoqëri demokratike. Dy paragrafët e parë të nenit 24 nuk duhet të lexohen të veçuar nga i treti. Paragrafi i tretë avancohet të drejtat e individëve dhe të grupeve që janë në pozitë të pabarabartë. Është në kuadër të lirisë së vlerësimit të Kuvendit, sipas nenit 24.3, të lejojë role të posaçme konsultative që i janë dhënë kishës ortodokse serbe, bashkësisë islame dhe kishës katolike, siç është bërë në ligjet e kontestuara.
64. Parashtruesit i avancojnë argumentet e tyre duke cituar nenin 8 [Shteti Laik], i cili thotë që “Republika e Kosovës është shtet laik dhe neutral në çështje të besimeve fetare”. Kjo është shprehje e qatë e pozitës së shtetit në çështje të besimit fetar. Kjo do të thotë, ndër të tjera, që Shteti mund të mos ndërhyjë në punë të brendshme të organizatave fetare. U konstatua që Bullgaria veproi në kundërshtim me Konventën Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut (në tekstin e mëtejme: Konventa) kur ndërhyri ndërmjet grupeve kundërshtarë brenda bashkësisë islame në Bullgari duke zgjedhur për udhëheqës të bashkësisë kandidatit e pëlqyer të

njërit fraksion. Ky rast shqyrtohet më në detaje në paragrafin 67 më poshtë, Hasan dhe Chaush kundër Bullgarisë.

65. Parim i laicitetit, siç përcaktohet në nenin 8, gjithashtu parashikon që shteti dhe organizatat fetare veprojnë në mënyrë të pavarur brenda sferës së vet dhe nuk ushtrojnë autoritet ndaj punëve të tjerëve. Prandaj, laiciteti lejon që organizatat fetare t'i kryejnë punët e veta pa ndërhyrje të pavend nga shteti dhe organizatat fetare nuk mund të urdhërojnë çfarë shteti mund apo nuk mund të dekretojë me ligje. Kjo nuk do të thotë që organizatat fetare përjashtohen nga debati në çështje të sferës publike apo që shtetit i ndalohej t'i rregullojë çështjet brenda sferës së vet kushtetuese. Secili duhet ta respektojë tjetrin dhe të pranojë se kanë përgjegjësi të ndryshme.
66. Por natyra laike e shtetit, siç përcaktohet në nenin 8, nuk i zëvendëson të gjitha dispozitat e tjera të Kushtetutës. Neni 9 [Trashëgimia Kulturore dhe Fetare] vjen menjëherë pas nenit për shtetin laik në Kushtetutë. Neni 9 përcakton që Kosova "siguron ruajtjen dhe mbrojtjen e trashëgimisë së vet kulturore dhe fetare". Neni 24, në të cilin parashtruesit mbështeten, është në Kapitullin II të Kushtetutës, Të Drejtat dhe Liritë Themelore, dhe Kapitulli III, të Drejtat e Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre, vjen menjëherë pas Kapitullit II. Ky Kapitull përmban të drejta specifike të u jepen grupeve kombëtare, etnike, gjuhësore dhe fetare përveç të drejtave të parapara në Kapitullin II. Gjykata duhet t'i shqyrtojë të gjitha dispozitat kushtetuese së bashku e jo të mbështetet vetëm në një me rastin e interpretimit të Kushtetutës.

Autoritetet në të cilat mbështeten parashtruesit

67. Parashtruesit e citojnë aktgjykimin e GJEDNJ-së, Hasan dhe Chaush kundër Bullgarisë, për t'i mbështetur kërkesat e tyre. Ky rast, i vendosur në vitin 2000, kishte të bënte me një kontest përbrenda bashkësisë myslimane bullgare lidhur me atë se kush duhet të jetë udhëheqës kombëtar. Qeveria e Bullgarisë u përfshi në këtë kontest dhe e zëvendësoi një person me një tjetër në postin e udhëheqësit kombëtar të bashkësisë myslimane. Parashtruesit e kërkesës në GJEDNJ theksuan se kishte pasur shkelje të nenit 9 të Konventës, bashkë me nenet e tjera. Gjykata gjeti që ka pasur ndërhyrje në organizimin e brendshëm të bashkësisë fetare myslimane dhe në të drejtën e parashtruesve për liri të fesë, të mbrojtur me nenin 9 të Konventës. Gjykata konstatoi që ndërhyrja në punët e brendshme nuk ishte përcaktuar me ligj, ishte arbitrare dhe ekzekutivit i lejonte diskrecion të lirë dhe nuk i përmbushte standardet e kërkuara të qartësisë dhe parashikueshmërisë. Ky rast është shembull i qartë i paragjyimit që shteti nuk mund të ndërhyjë në punët e brendshme të një bashkësie ose organizate fetare. Parashtruesit pohojnë se ky rast nënvizon lirinë e fesë, që është e vërtetë, por nuk mund të mbështeten në të si shembull, siç pohojnë parashtruesit, për sigurimin e një kornize për bashkësi të caktuara fetare për të marrë pjesë në procesin e planifikimit
68. Parashtruesit gjithashtu kërkojnë të mbështeten në rastin e GJEDNJ-së Alexandridis kundër Greqisë, një aktgjykim nga viti 2008. Ky rast përfshinte një avokat nga Athina, i cili ishte i detyruar të betohej se nuk ishte i krishterë ortodoks për t'u pranuar për ta ushtruar profesionin e avokatit në gjykatën e shkallës së parë në Athinë. GJEDNJ konstatoi që liria për ta manifestuar besimin e vet përmbante edhe një aspekt negativ, pra të drejtën e individit për të mos qenë i detyruar për ta manifestuar fenë apo besimet e tij/saj fetare në mënyrë të tillë që të mund të konkludohet nëse ai/ajo mbante – nuk mbante – besime të tilla. Kjo ishte esenca e vendimit në rastin Alexandridis. Ky rast kishte të bënte me liri të fesë dhe posaçërisht për të mos e zbuluar faktin që personi nuk i përket një feje; nuk ishte rast, siç pohojnë parashtruesit, i kritikimit të rolit të kishës ortodokse greke në institucione publike. Ky rast nuk u ndihmon parashtruesve të pohojnë që bashkësitë fetare duhet të kenë zë konsultativ në

vendimet për planifikim që ndikojnë në fshatin Hoçë e Madhe dhe në Qendrën Historike të Prizrenit.

69. Parashtruesit gjithashtu citojnë rastin Epperson kundër Arkanzasit, një aktgjykim i Gjykatës Supreme të SHBA-së nga viti 1968. Në këtë rast, shteti i Arkanzasit miratoi një ligj në vitin 1928 me të cilin ndalohej mësimdhënia e “teorisë ose doktrinës që njerëzimi rrjedh ose e ka prejardhjen nga një rend më i ulët i kafshëve”, apo përdorimin e librave shkollorë që përfshinin material mbi evolucionin. Aktgjykimi i Gjykatës Supreme e anuloi ligjin e shtetit me të cilin ndalohej mësimdhënia e evolucionit të njeriut në shkolla. Siç tha Gjykata Supreme, ligji i Arkanzasit nuk kërkoi ta hiqte nga kurikulumi i shkollave dhe universiteteve të veta tërë diskutimin për prejardhjen e njeriut. Përpjekja e ligjit kufizohej në një përpjekje për ta fshehur një teori të posaçme për shkak të konfliktit të saj të supozuar me leximin tekstual të mënyrës së krijimit që shpjegohet në Bibël. Ky rast është shembull se si besimi fetar nuk duhet të lejohet të futet në fushën publike, në këtë rast mësimdhënia e evolucionit. Ky rast mbështet parimin se si shteti laik mund t’i ndalojë përhapjet e besimeve fetare për ta përjashtuar teorinë laike ose shkencore. Ky rast nuk është shembull për ta përjashtuar një proces të konsultimit me bashkësitë fetare në çështje të planifikimit në komuna kur kërkohet të ruhet trashëgimia kulturore. Epperson kundër Arkanzasit nuk u ndihmon parashtruesve për ta argumentuar rastin e tyre se nenet e ligjeve të kontestuara nuk janë në përputhje me Kushtetutën.

PËR KËTO ARSYE

Në përputhje me nenin 113.5 të Kushtetutës, nenet 20 dhe 43 të Ligjit, dhe rregullin 56 të Rregullores së punës, Gjykata Kushtetuese

VENDOSI

- I. Njëzëri, të konstatojë që kërkesat janë të pranueshme;
- II. Njëzëri, të konstatojë që neni 4.3.3 i Ligjit për fshatin Hoçë e Madhe është në përputhje me Kushtetutën e Kosovës;
- III. Me shumicë, të konstatojë që neni 14.1.2 i Ligjit për Qendrën Historike të Prizrenit është në përputhje me Kushtetutën e Kosovës;
- IV. Urdhëron që ky Aktgjykim t’u komunikohet palëve dhe, në përputhje me nenin 20.4 të Ligjit, të publikohet në Gazetën Zyrtare; dhe
- V. Deklaron që ky Aktgjykim hyn në fuqi menjëherë.

Gjyqtarja raportuese

Snezhana Botusharova

Kryetari i Gjykatës Kushtetuese

Prof. dr. Enver Hasani